

ONTOLOJİ, YENİDEN? NESNE YÖNELİMLİ ONTOLOJİ VE ELEŞTİRİLER*

Öner GÜLER**

öz

Bu makalede öncelikle günümüzün etkili felsefi hareketlerinden spekülative realizmin bir alt dalı olarak gelişen Nesne Yönelimli Ontoloji düşüncesinin genel hatları ve onun ortaya çıkışını hazırlayan düşünsel temeller ele alınacaktır. Bu amaçla bu düşünce hareketinin merkezinde yer alan isim olarak Graham Harman ve onun dört kutuplu nesne görüşü incelenecektir. Bütün felsefenin gerçekçilik karşıtı bir tavırdan mustarip olduğunu düşünen Harman bunu aşmanın tek yolunun nesnelerin merkezde olduğu bir ontolojinin kurulması olduğunu savunmaktadır. Harman bu amaçla nesnenin dörtlü yapısı kavramı aracılığıyla nesneleri tanımlamakta, ardından dolaylı nedensellik kavramı ile nesneler arası ilişkiler sorununa değinmekte ve son olarak metafor kavramından yararlanarak nesnelerin nasıl bilinebileceği sorununu ele almaktadır. İlk bölümde bu kavramlar aracılığıyla Nesne Yönelimli Ontoloji düşüncesi serimlenecektir.

Makalenin ikinci kısmındaysa Harman'ın görüşlerine yöneltile eleştiriler ele alınacaktır. Bu eleştiriler temelde Harman'ın temel amaçlarından biri olan insan merkezci düşüncüyü aşmakta başarısız olduğuna yöneliktir. Harman'ın üç temel kavramını -nesnelerin dörtlü yapısı, dolaylı nedensellik ve metafor- da hedef alan bu eleştiriler bu bölümde detaylı olarak ortaya konacaktır. Ayrıca yine bu problemle ilişkilendirilebilecek etik, politik eksiklik ve panpsişizm eleştirilerine de değinilecektir. Bu bölümde aynı zamanda eleştirilerin haklılığı ve Harman'ın bu eleştirilere doyurucu cevaplar verip vermediği de değerlendirilecektir. Nihayetinde de bu kavramlar aracılığıyla Harman'ın görüşlerinin felsefi olanakları değerlendirilecektir.

Anahtar kelimeler: Graham Harman, Nesne Yönelimli Ontoloji, Spekülative Realizm, ontoloji

ONTOLOGY, AGAIN? OBJECT-ORIENTED ONTOLOGY AND CRITICISMS

ABSTRACT

This article will discuss the general outlines of Object-Oriented Ontology, which has developed as a sub-branch of Speculative Realism, one of the most influential philosophical movements of our time, and the intellectual foundations that prepared its emergence. For this purpose, Graham Harman, as the central figure of this movement of thought, and his quadripolar view of the object will be examined. Harman, who thinks that all philosophy suffers from an anti-realist attitude, argues that the only way to overcome this is to establish an ontology in which objects are at the center. To this end, Harman defines objects through the concept of the quadruple structure of the object, then addresses the problem of relations between objects through the concept of indirect causality, and finally addresses the issue of how objects can be known by utilizing the concept of metaphor. In the first section, the idea of Object-Oriented Ontology will be laid out through these concepts.

The criticisms against Harman's views will be discussed in the second part of the article. These criticisms are mainly directed at Harman's failure to overcome anthropocentrism, one of her main aims. These criticisms, which also target Harman's three fundamental concepts - the quadruple structure of objects, indirect causality, and metaphor - will be presented in detail in this section. In addition, criticisms of ethics, political incompleteness, and panpsychism that can be related to this problem will also be addressed. At the same time, this section will also evaluate whether the criticisms are justified and whether Harman has given satisfactory answers to these criticisms. Finally, through these concepts, the philosophical possibilities of Harman's views will be evaluated.

Keywords: Graham Harman, Object-Oriented Ontology, Speculative Realism, ontology

* Bu makale, 2024 yılında Prof. Dr. Hamdi Bravo'nun danışmanlığında tamamladığım "Nesne Yönelimli Ontoloji: Olanaklar ve Sorunlar" başlıklı doktora tezimin bir kısmının yeniden düzenlenmesiyle üretilmiştir.

** Dr., Bartın Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü. E-posta: oguler@bartin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-5848-1412. Bartın/Türkiye

Makalenin geliş tarihi: 20.06.2025
30.07.2025

Submission Date: 20 June 2025
Approval Date: 30 July 2025

Giriş

Nesne yönelimli ontoloji (Object-Oriented Ontology/OOO ya da NYO)¹ düşüncesinin temel argümanı, nesnelerin ne bileşenlerine ne de çevrelerindeki diğer varlıklarla olan ilişkilerine indirgenebileceğidir. Gerçek nesneler hem insanlarla hem de insan olmayan varlıklarla ilişkilerinden “geri çekilirler” (withdraw) ve bu nedenle asla tamamen parçalarının toplamı ya da diğer nesneler üzerindeki etkilerinin bir bütünü olarak sunulamazlar. Nesne yönelimli ontoloji düşüncesini var olan tüm diğer felsefi hareketlerden ayıran şey temelinde ontolojik bir argümanın olmasıdır. Epistemolojik olarak çok dikkat çekmeyebilecek olan bu argüman, ontolojik bağlamda dile getirildiği anda tepkileri de beraberinde getirmektedir. Bu da argümanın kendisinden ziyade ontolojik herhangi bir iddianın günümüzde sınır aşımı olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır. Günümüz felsefesinin tamamının gerçekçilik karşıtı ya da idealist olarak tanımlanabileceği tespitinde bulunan Lee Braver’ın görüşleri bağlamında düşündüğümüzde bu daha da anlamlı bir hale gelmektedir. Braver, *A Things of This World: A History of Continental Anti-Realism* adlı eserinde Kantçı etkinin hem analitik felsefe hem de kıta felsefesi üzerinde hâkim olduğu ve iki geleneğin de tartışılmaz bir gerçekçilik karşıtlığıyla şekillenmesine yol açtığı düşüncesini dile getirmektedir.² Quine, Davidson, Putnam, Goodman ve Dummett gibi örnekler üzerinden analitik felsefe için bu etkinin gayet açık olduğunu öne süren Braver benzer bir etkinin Hegel, Nietzsche, Heidegger, Foucault ve Derrida gibi kıta felsefesinin başat aktörlerinin hepsinde de takip edilebileceğini göstermektedir. Harman ontolojik bir argüman ortaya koymakla kalmamış buna nesneleri bilebilmenin mümkün olduğunu iddia ettiği epistemolojik bir sav da eklemiş, genel eğilime kıyasla aykırı duran bu iki argüman pek çok eleştiriyi de beraberinde getirmiştir. Bu makalede kısa bir şekilde Harman’ın felsefi görüşlerine genel hatlarıyla değinildikten sonra bu eleştirilere ve Harman’ın bu eleştirilere verdiği yanıtlara odaklanılacak, son olarak NYO düşüncesinin bu eleştiriler karşısındaki durumu değerlendirilecektir.

Graham Harman ve Nesne Yönelimli Ontoloji

Harman felsefenin mustarip olduğu idealizmin sebebinin nesnelerin parçalarından ya da ilişkilerinden ibaret olduğunun öne sürülmesiyle oluşan “indirgeme” olduğunu savunmaktadır. Harman’a göre indirgemenin temelde “altını kazma” (undermining) ve “üstünü kazma” (overmining) olmak üzere iki türü bulunmaktadır. Nadir olsa da bu iki indirgeme türünün aynı anda

¹ Bundan sonra bu çalışmada bu makale kısaca “NYO” adıyla anılacaktır.

² Lee Braver, *A Thing of This World: A History of Continental Anti-Realism*, 1. Baskı, Evanston, Illinois: Northwestern University Press, 2007, 5.

kullanıldığı ve "ikili kazma" (duomining) olarak adlandırılan bir indirgeme türü daha bulunmaktadır. Altını kazma, temelde nesnelerin altta yatan gerçekliğin dışı vurumlarından ibaret olduğu ve bu sebeple asıl önemli olanın da bireysel nesnelerin değil, altta yatan gerçekliğin bilinmesi olduğu düşüncesine verilen addır.³ Tüm varlıkları ilkel fiziksel unsurlara dayandırmaya çalışan Sokrates öncesi felsefeler, gerçekliği atom altı parçacıklarla açıklayan bilimsel teoriler ve bireysel varlıkların sıradan gerçekliğin ardında gizlenen şekilsiz bir "varlık"ın geçici tezahürleri olduğunu savunan kıta felsefesi yaklaşımları bu kategoriye girer. Harman, Sokrates öncesi filozoflardan bu yana pek kullanılmayan bu indirgeme türünün kıta felsefesindeki örnekleri olarak Levinas'ın "il y a" ve Jean-Luc Nancy'nin "whatever" düşüncesini göstermektedir.

Harman bir nesnenin diğer nesnelerle olan ilişkilerine indirgenmesinense üstünü kazma adını vermektedir. Descartes'la birlikte modern felsefe nesneleri meydana getiren şeyle değil insan zihnine en doğru görünen gerçeklerle ilgilenmeye başlamıştır.⁴ Nesnelerin bilinemez, tözsel yanının bir kenara bırakılması gerektiğini savunan idealizm⁵ düşüncesinde, nesnelerin kendilerine değil insan-nesne ilişkisine odaklanılması gerektiğini savunan "korelasyonizm" düşüncesinde⁶ ve Latourcu bağlantısal ontoloji düşüncesinde üstünü kazma adlı indirgeme yöntemi kullanılmaktadır. Bütün bu düşüncelerin ortak noktası başka bir şeyle ilişkisinden yalıtık olarak kendinde nesneyi bilmemizin mümkün olmadığı kabulüdür.

Bir de bu iki indirgemenin aynı anda kullanıldığı "ikili kazma" adlı indirgeme türü bulunmaktadır. İkili kazma sadece hem nesnelerin atomlardan oluştuğunu söyleyerek altını kazan hem de bu atomların sadece nitelikleri açısından bilinebileceğini savunarak üstlerini kazan materyalizm düşüncesinde görülmektedir.⁷ Materyalizm her ne kadar nesne temelli bir düşünce pratiği olduğunu öne sürse de Harman'a göre bireysel nesneleri ele almada başarısızdır.

Harman bu iki indirgeme türünün de sorunlu olduğunu ve nesneyi bu şekilde ele almanın, daha doğrusu nesneyi ele almaktan bu şekilde kaçınmanın mümkün olmadığını düşünmektedir. Altını kazma yöntemi iki bakımdan sorunludur: İlk olarak yekpare bir halde olduğu öne sürülen varlık insanın karşısında nasıl olup da bireysel nesneler haline gelmektedir?⁸ İkinci olarak bu

³ Graham Harman, "On the Undermining of Objects: Grant, Bruno, and Radical Philosophy," içinde The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism, ed. Levi Bryant et al., Melbourne: Re.press, 2011, 25.

⁴ Graham Harman, Nesne Yönelimli Ontoloji, 1. Baskı, İstanbul: Tellekt, 2020, 57.

⁵ Harman, Nesne Yönelimli Ontoloji, 58.

⁶ Graham Harman, "Realism without Materialism," SubStance #125 40, no 2 (2011): 64.

⁷ Graham Harman, The Quadruple Object, Winchester: Zero Books, 2011, Bölüm 1, Kısım B: Overmining, Kindle edition.

⁸ Harman, "Realism without Materialism", 61.

teoriler aslında çok katmanlı olan dünyanın kendinde dünya ve insan için dünya olmak üzere iki katmandan meydana geldiğini öne sürmektedir.⁹ Üstünü kazma yönteminin de iki temel problemi bulunmaktadır: İlk olarak nesneleri ilişkilerinden ibaret olarak kabul edersek onlardaki değişimleri açıklamak mümkün olmaz.¹⁰ İkinci olarak da bir nesne kaçınılmaz olarak pek çok nesneyle ilişki halinde olduğundan birden fazla algının kaynağı olmaktadır ve nesnenin bu algılardan herhangi biri ya da algıların toplamı olduğunu iddia etmek hatalıdır.¹¹

Harman bu iki indirgeme türüne karşı nesneleri ilişkilerinden bağımsız ve bileşenlerinden daha derin şeyler olarak ele almayı önermektedir. Ona göre adeta özel vakumlu bir alana geri çekilmiş halde bulunan, parçalarına ve ilişkilerine indirgemenin mümkün olmadığı her şey nesne olarak adlandırılabilir.¹²

(...) [N]esneler sadece özerk gerçeklikleriyle tanımlanacaktır. İki ayrı yönde özerk olmalıdırlar: parçalarının üzerinde ve onlardan fazla olarak ortaya çıkmalı ve aynı zamanda kendilerini diğer nesnelerle ilişkilerinden kısmen ayrı tutmalılar. Gerçekliği parçacıklar, apeiron, zihindeki imajlar, nitelikler demeti ya da pragmatik etkiler gibi bazı temel kökenlere indirgeme girişimleri yerine nesnenin indirgenemez iki ayrı parçaya ayrıldığı ortaya çıktı.¹³

Harman'ın bu eleştirilerinden anlaşılacağı üzere ontolojiye ve özellikle de nesnenin bilinebileceği fikrine yönelik güvensizlik klasik ve günümüz felsefi yaklaşımlarının tamamının paylaştığı ortak niteliklerdir. Sadece Aristoteles spesifik varlıkların saygınlığını ve statülerini teslim etmiş, töz kavramıyla doğrudan bireysel nesnelerin otonom gerçekliğini işaret etmiştir.¹⁴ Bu yüzden Harman kendi ontolojik sistemini Leibniz, Husserl, Heidegger gibi isimlerden aldığı düşünceleri eklektik bir tarzda birleştirerek oluşturmayı denemiştir.

Harman öncelikle nesneleri, varoluşu insanın onu algılayıp algılamamasına bağlı olmayan “gerçek nesneler” (real objects) ve insana bağlı olan “duyusal nesneler” (sensual objects) olarak ikiye ayırmaktadır. Bu iki tür nesnenin de kendi içerisinde tekrar “gerçek nitelikler” (real qualities) ve

⁹ Harman, “Realism without Materialism”, 62.

¹⁰ Harman, “Realism without Materialism”, 64; Harman, *The Quadruple Object*, Bölüm 1, Kısım B: Overmining.

¹¹ Harman, *The Quadruple Object*, Kısım B: Overmining, Kindle; Harman, “Realism without Materialism”, 65.

¹² Harman, *The Quadruple Object*, Bölüm 3, Kısım D: Two Tensions.

¹³ Harman, *The Quadruple Object*, Bölüm 1, Kısım D: Objects.

¹⁴ Graham Harman, “The Third Table”, içinde *Documenta (13): 100 Notes - 100 Thoughts/100 Notizen - 100 Gedanken* (Book 85), ed. Katrin Sauerländer, Stuttgart: Hatje Cantz Verlag, 2012, 10-11.

"duyusal nitelikler" (sensual qualities) olarak ikiye ayrıldığını belirten Harman böylece NYO düşüncesinin temelini oluşturan "nesnenin dördütlü yapısı" (quadruple object) fikrine ulaşmaktadır. Ontolojinin temel problemleri olan "öz", "biçim", "uzam" ve "zaman" gibi kavramların da bu dört kutup arasındaki ilişkiler aracılığıyla açıklanabileceğini düşünmektedir.

Harman bu dördütlü yapıda yer alan ilk ikili ayrım yani duyusal nesne ve duyusal nitelik ayrımını Husserl'in fenomenoloji düşüncesinden almaktadır. Her ne kadar bir fenomenolog olarak Husserl'in düşüncelerinin nesnelerin ontolojik statüleri hakkındaki bir açıklamada kullanılması kulağa garip gelse de Harman onun "yönelimsel nesne" fikrinin salt bir fenomenden daha fazlası olduğunu düşünmektedir.¹⁵ Bunun en önemli sebebi de yönelimsel nesnenin algılayandan bağımsız olarak ona ait olan ve ondan ayrılması mümkün olmayan "eidetik" özellikleriyle algılayana bağlı, nesneden ayrılması bir sorun yaratmayacak olan değişken profilleri arasında yaptığı ayrımdır. Husserl'in yönelimsel nesne kavramını neredeyse tamamen aynı şekilde alan ve ona fenomenolojik çağrışımlarından kurtulmak için duyusal nesne adını veren Harman, değişken profilleri de duyusal nitelikler olarak adlandırır. Bu duyusal niteliklerin yanında duyusal nesnelerin gerçek nitelikleri de vardır. Duyusal nesneden ayrılması mümkün olmayan bu gerçek nitelikler de tahmin edilebileceği üzere yine Husserl düşüncesinden gelmektedir ve yönelimsel nesnenin eidetik indirgeme yoluyla ulaşılan özelliklerine karşılık gelmektedir. Husserl'in düşüncesi oldukça etkili bir kaynak olsa da onda önemli bir şey, ontoloji için en önemli şey yani gerçek nesne eksiktir. Harman bunun için pek de uzak olmayan ama yine şaşırtıcı olabilecek bir yere, Heidegger'e gitmektedir.

İkinci temel ayrım yani gerçek nesne ve gerçek nitelik ayrımının kökeni Heidegger'in "alet-varlık" (tool-being) kavramında yatmaktadır. Heidegger'e göre nesnelerle ya "el-altında-olan şeyler" (Zuhandenes) ya da "mevcut-olan şeyler" (Vorhandenes) olarak karşılaşırız. Hocası Husserl'in aksine Heidegger nesnelerle önce teorik değil pratik bir ilişki kurduğumuzu düşünmektedir. Pratik amaçla ilişki kurduğumuz bu var olan hiçbir zaman kendi başına düşünülmez, bir aletler bütünü olarak diğerleriyle birlikte düşünülür.¹⁶ Alışıldık örnekle bir çekiç asla ilişkilerinden bağımsız kendi başına teorik bir çekiç değildir; çivi, tahta, tuğla gibi diğer nesnelerle ilişkisinde düşünülmesi gereken bir şeydir. Heidegger bunu el-altında olmaklık, diğer şeylerle ilişkili olma halini de "ilintililik" (Bedeutsamkeit) olarak adlandırmaktadır.¹⁷ Bu noktada Harman el-altındalık kavramının bir ilintililiğe işaret etmekle birlikte asıl olarak nesnenin işlevinden

¹⁵ Graham Harman, "On the Horror of Phenomenology: Lovecraft and Husserl", Collapse IV, (2008): 348.

¹⁶ Martin Heidegger, Varlık ve Zaman, 93-103.

¹⁷ Heidegger, 93-107.

daha fazlası olduğuna dair bir anlamı da içerdiğini savunmaktadır. “Öncelikle el-altında-olanın özgünlüğü, kendi el-altında-olmaklığı içinde kendini adeta geri çekiyor olmasıdır ki tam da böylelikle sahih olarak el altında olabilmektedir.”¹⁸ Buradan hareketle Harman nesnelerin bir işleve sahip olmalarını sağlayan alet yanı ile bunu yüklenmesini ve onda daha fazlası olduğunu fark etmemizi sağlayan “geri çekilmiş” alet-varlığı arasında bir ayrım yapmaktadır.¹⁹ Bu ayrım bize diğer nesnelerle ilişkilerinden geri çekilmiş gerçek nesne kavramını vermektedir. Böylece Harman gerçek nesne, gerçek nitelik, duyusal nesne ve duyusal nitelik olarak adlandırdığı nesnenin dörtlü yapısını elde etmektedir.

Yukarıda değinildiği gibi Harman bu dörtlü yapı arasındaki gerilimlerin metafizik düşüncenin ana unsurları olan zaman, uzam, öz ve biçim kavramlarını verdiğini düşünmektedir. Kısaca değinmek gerekirse gerçek nesne-gerçek nitelik gerilimi “öz” kavramının kaynağıdır.²⁰ Öz düşüncesi gerçek nesnelerin gerçek nitelikleri kendi içinde barındırdığını ifade eder ve temelde Leibniz kökenli bir düşüncedir. Gerçek nesne-duyusal nitelik gerilimi “uzam” kavramının kökenidir. Duyusal nitelikler bir yandan gerçek nesnelerden kaynaklanmaktadır ama diğer yandan onlardan tamamen bağımsız şeyler gibi görünmektedirler ve Harman bu gerilimi yakınlık ve uzaklık gerilimini mümkün kılan uzam kavramının kökeni olduğunu düşünmektedir. Harman bu haliyle uzam kavramının Heidegger’in alet-varlık düşüncesinde de içerildiğini düşünmektedir.²¹ Duyusal nesne-duyusal nitelikler arasındaki gerilimse Husserl kökenlidir ve “zaman” kavramının temelidir. Duyusal nesneler her an değişim içerisinde olan ve algılayana farklı profiller sunan duyusal niteliklere yani görünümlere sahiptir ama bu sürekli değişen görünümlere rağmen duyusal nesne hiç değişmeden kalmaktadır. Harman bu şekilde kalıcılığın ve değişimin bir arada bulunmasının zaman kavramının kökeni olduğunu düşünmektedir. Duyusal nesne-gerçek nitelikler ayrımı değinildiği üzere Husserl temellidir ve “biçim” (eidos) kavramını vermektedir. Duyusal nesnelerin varlığı her ne kadar algılayan olarak insana bağlı olsa da duyusal niteliklerin aksine algılayana bağlı olmayan ve duyusal nesneden ayrılması mümkün olmayan niteliklere sahiptir.²²

Böylece Harman’ın nesne tanımının iki ana unsuru ortaya çıkmaktadır: İlk olarak nesne parçalarına ya da ilişkilerine indirgenmeye direnen şeydir; ikinci olaraksa nesneler birbirleriyle asla doğrudan temas etmezler. Her ne kadar Harman nesneyi geri çekilmiş, bir vakumun içerisinde bulunan ve asla gerçek anlamda ilişki kurmayan şeyler olarak tanımlasa da gerçek hayatta nesnelerin

¹⁸ Heidegger, 93-118.

¹⁹ Harman, *Quentin Meillassoux: Philosophy in the Making*, 59.

²⁰ Harman, *Nesne Yönelimli Ontoloji*, 141.

²¹ Harman, 140.

²² Harman, 141.

devamlı birbirleriyle ilişki halinde olduğunun farkındadır.²³ Bu nedenle nesnelerin nasıl temas etmeksizin temas edebildiklerini açıklamak için "dolaylı nedensellik" (vicarious causation) kavramını ortaya atmıştır. Harman'a göre nesneler arası ilişkilerin doğası yani nedensellik problemi, nesnenin nasıl tanımlanacağı sorusuyla birlikte, metafiziğin önündeki en önemli sorunlardan biridir.²⁴ Bu sorunun çözümü için Harman önemli bir adım atmış ve nesne-nesne ilişkisinin insan-nesne ilişkisiyle aynı olduğunun gösterilmesi gerektiğini öne sürmüştür.²⁵ Nedensellik hep iki nesneden birinin diğerini etkilemesi olarak düşünülmüştür ama Harman nedenselliğin yeni bir ilişki üretmek olarak düşünülmesi gerektiğini savunmakta ve bu ilişkinin de aslında yeni bir nesne olarak kabul edilmesi gerektiğini düşünmektedir.²⁶ Bu anlamda nedensellik insan-nesne ilişkisi olarak yönelimselliğe benzemektedir. Yönelimsel nesne de kalem ve ben gibi iki ayrı nesnenin iletişim kurabileceği tek nesnenin ortaya çıktığı bir ilişki biçimidir.²⁷

Örneğin, bir sandalyeye baktığımda, onun hakkında teoriler ürettiğimde, fabrikalarda sandalye imal ettiğimde ya da sadece onu kullandığımda, sandalyenin tüm gerçekliğini tam anlamıyla kavrayamam. Aynı şekilde, bir kertenkele sandalyenin üzerinde dolaştığında, bir şapka sandalyeye yerleştirildiğinde, yağmur damlaları üzerine düştüğünde veya bir ateş onu yakmaya başladığında da sandalyenin tüm gerçekliği tükenmez.²⁸

Harman'a göre insanın nesnenin gerçekliğini tam anlamıyla tüketememesi, yalnızca insana özgü bir eksiklik değil, ontolojik bir gerçekliktir.²⁹ Aynı zamanda yönelimsellik de sadece insan-nesne ilişkisine özgü bir ilişki değil tüm nesne-nesne ilişkilerinin temelidir. Harman'ın insana özgü olduğunu düşündüğümüz bir ilişki tarzını diğer nesnelere genişletmesi ve onların da bir anlamda deneyim sahibi olduğunu söylemesi ileride değinileceği gibi fazlasıyla antropomorfik bulunmuştur. Bunun yanı sıra nesnelerin bilinmesinin yolu olarak "metafor" kavramını önermesi de bu argümanları güçlendirmiştir. Gerek NYO gerekse yakın ilişkilerinin olduğu spekülasyonist realizm ve yeni materyalizm gibi hareketler felsefenin idealist dolayısıyla da insan merkezci yapısına karşı yeni pratikler üretmeye çalışmaktadırlar. NYO düşüncesinin ontoloji gibi insanın mümkün olduğu kadar dışarıda bırakılması gereken bir alanda dolaylı

²³ Harman, "Guerrilla Metaphysics Phenomenology and the Carpentry of Things", 101.

²⁴ Harman, "Plastic Surgery for the Monadology Leibniz via Heidegger", 213.

²⁵ Harman, "Time, Space, Essence, and Eidos: A New Theory of Causation", 2.

²⁶ Harman, 13.

²⁷ Harman, 10.

²⁸ Harman, "Strange Realism: On Behalf of Objects", 12.

²⁹ Kleinherenbrink, "The Two Times of Objects: A Solution to the Problem of Time in Object-Oriented Ontology", 542.

nedensellik ve metafor gibi insan merkezci iki kavramı kullanması temel argümanlarıyla çeliştiği izlenimi yaratmaktadır. Bu eleştirilere geçmeden metafor kavramına da kısaca değinmek gerekmektedir.

Harman genel olarak bilimsel ifadeleri tanımlamak için kullandığı ve nesnelerin nitelikleri hakkında bilgi verdiğini belirttiği “düzanamlı ifadeler”in karşısına felsefenin yöntemi olarak kullanılabileceğini savunduğu “metafor”u koymaktadır. Genellikle sanatsal ifadenin aracı olması gerektiğini savunduğu metaforun felsefe alanında kullanılması elbette yeni değildir ama Harman metafor kavramını yeniden tanımlayarak onu nesnelere, o ünlü kendinde-şeye dair bilgi veren felsefi bir yöntem olarak yeniden inşa eder. Ona göre metafor altını ve üstünü kazma indirgeme türlerinden farklı olarak yukarı yönlü inşa etme işidir ve kesin olmayan bilme biçimi olarak ortaya çıkmaktadır.³⁰ Harman, geliştirdiği bu metafor kavramının kökenlerini ve ilhamını Ortega y Gasset’in bir şiir kitabının önsözü için yazdığı kısa bir makaleden almıştır.³¹ Varoluşçuluk üzerine yazılarıyla bilinen ve sanat felsefesiyle pek de ilgilenmeyen Ortega buradaki kısa görüşlerini daha sonra geliştirmemiştir ama onun bu yazısında özellikle metaforun kendinde-şey hakkında bilgi verebileceğine dair iması Harman için başlangıç noktası olmuştur.

114

Ortega metaforun iki ayrı nesnenin ilk bakışta göze önemsiz gibi gelen benzerlikleri kullanılarak birleştirilmesiyle işlediğini düşünmektedir.³² Kant’ın numen ve fenomen arasında yaptığı ayrıma benzer biçimde nesnelerin “icracı” (execution) ve “imaj” (image) karşıtlığına sahip olduğunu düşünen Ortega bunun bilinen ve bilen arasında ikilik, ayrılık yarattığını belirtmektedir.³³ Ortega’ya göre sanat da tam olarak bu ikilik sayesinde varolmaktadır ve “estetik haz” nesnelerin icracı yanını açarmış gibi görünerek işlemektedir.³⁴ “Servi, ölü bir alevin hayaleti gibidir” dizesini örnek gösteren Ortega bu metaforda servi ve alev nesnelerinin görünüşsel benzerlikleri üzerinden birleştirildiğini ve yeni “servi alev” nesnesinin yaratıldığını düşünmektedir.

Harman metaforun nesnenin kendiliğine dair bilgi verebileceği düşüncesini Ortega’dan almakla birlikte ona yönelttiği iki temel eleştiri araçlığıyla onun metafor fikrini revize etmektedir. Harman bu eleştirileri “metaforun asimetrisi” ve “metaforun teatrallığı” adını verdiği iki kavram aracılığıyla ortaya koymaktadır. Metaforun iki farklı nesneyi birleştirerek yeni bir nesne yaratma işi olduğunu düşünen Ortega’ya göre bundan dolayı metaforun

³⁰ Harman, *The Quadruple Object*, Bölüm 4, Kısım D: The Realism of Tool-Beings.

³¹ Gasset, “An Essay in Esthetics by Way of a Preface”.

³² Gasset, 141.

³³ Gasset, 139.

³⁴ Gasset, 140.

tersi de aynı oranda geçerlidir.³⁵ Harman bu noktada Ortega'ya itiraz etmekte metaforun iki ayrı nesne arasında değil nesne ve nitelik arasında gerçekleştiğini bu bağlamda da ilişkinin simetrik değil asimetrik olduğunu belirtmektedir.³⁶ Servi alev metaforuna geri dönüp bakacak olursak burada metafor aslında servi nesnesiyle alevin görünüş niteliklerinin birleşiminden oluşmaktadır dolayısıyla tersine çevrilmesi yani "Alev, ölü bir servinin hayaleti gibidir" dizesi aynı anlamı taşımaz. Harman buradan itiraz ettiği bir diğer nokta olan metaforun teatrallığı görüşüne geçmektedir.

Harman metaforun teatrallığı kavramıyla Ortega'nın metaforun nesnelerin icracı yanlarını açarmış gibi görüldüğü savına itiraz etmekte ve onun aslında sezdiği ama üzerine gitmediği, metaforun nesnelerin kendiliğine dair olabileceği görüşünü ileri götürmektedir. Harman bu noktada iki şeyi amaçlamaktadır ilki kendinde şeylerin temas edilemez doğasını korumak, ikincisi yine bu kendiliğe bir şekilde temas etmenin mümkün olduğunu göstermek, yani "temas etmeksizin temas etmek".³⁷ Metaforun iki nesne değil nesne ve nitelik arasında olduğunu söyledikten sonra Harman bir adım daha atar. Ona göre servi nesnesinin alev nitelikleri üstlenmesi mümkün olmadığına göre metafora aslında servi nesnesi hiçbir zaman katılmamaktadır. Onun yerine metafora katılan gerçek nesne olarak ben kendim alev niteliklerini üstlenmekteyimdir. Teatrallık kavramı burada insanın kendisini nesne yerine koyarak nitelikleri üstlenmesi ve yeni bir nesne yaratması eylemini ifade etmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla bundan şunu öğreniyoruz; metafor servi nesnesine yönelmiş olsa da aslında hakkında olduğu şey bu yönelimsellik ediminde yaratılan yeni nesnedir. Harman okur ve alev niteliklerin birleşimiyle oluşan bu yeni nesnenin bağıntı değil bir "bileşik" (compound) olduğunu düşünmektedir.³⁸ Bu anlamda da kendi nesne görüşünün insan merkezcilik sorununu aştığı kanaatindedir.

Metafor bu anlamda klasik bilgidan farklıdır ve bize sanatsal bir bilgi daha doğrusu bilgi olmayan bir biliş biçimi sunar.³⁹ Bu bağlamda aslında felsefe de çoğu zaman birlikte anıldığı sanata benzer şekilde, nesneler hakkında temellendirilmiş ama kesinliği olmayan bir bilgi vermektedir. Metafor, nesnelerin doğrudan bilgisine ulaşmayı vaat etmez; bunun yerine, nesnelerin kendilerini gizleyen doğasına saygı göstererek onların yarattığı yeni anlamları keşfeder. Bu yaklaşım, felsefi ve sanatsal üretimin indirgemeci bilgi arayışlarının ötesinde, yaratıcı bir ilişki biçimi sunduğunu gösterir.

³⁵ Gasset, 145.

³⁶ Harman, *Nesne Yönelimli Ontoloji*, 81, 86.

³⁷ Harman, 83.

³⁸ Harman, 88.

³⁹ Harman, *Sanat ve Nesneler*, 21.

Nesne Yönelimli Ontoloji Düşüncesine Yöneltilen Eleştiriler

Kant etkisiyle hem kıta hem de analitik gelenekte baskın hale gelen gerçekçilik karşıtlığının etkisiyle ontoloji neredeyse ölü bir disiplin haline gelmiştir. Buna karşılık nesne yönelimli ontoloji düşüncesi bağımsız nesnelerin tekrar felsefenin konusu olabileceğini hatta içinde bulunduğu krizi aşmanın tek yolunun bu olduğunu savunmaktadır. Bu elbette kolay değildir çünkü aşılması çok güç bir engelin yani zihin ve madde arasındaki engelin aşılmasını gerektirmektedir. Harman bunu dolaylı nedensellik ve metafor kavramları aracılığıyla yapmaya çalışmaktadır. Dolaylı nedensellik nesneler arası ilişkilerin bilinebileceğini, metafor kavramıysa nesnelerin kendiliği hakkında bir anlamda bilgi yani “felsefi bilgi” edinebileceğimizi savunmaktadır. Bu iki kavram pek çok eleştiri almış, özellikle de aşmak için yola çıktığı insan merkezci düşüncenin bir uzantısı olmakla suçlanmıştır.

Harman özellikle Kant’ın numen ve fenomen arasında yaptığı ayırmadan sonra felsefede nesnelerin insanla ilişkilerinden ibaret olduğu ve nesnelerin onlarla kurduğumuz teorik ya da pratik ilişkiden daha fazlası olmadıklarını düşünme eğiliminin hâkim olduğuna işaret etmektedir. Nesneler daha fazlası olsa dahi insan bu gerçekliğe erişemeyeceğinden bunun üzerine düşünülmesi de gereksiz bulunmuştur. Harman nesnelerin insanla ilişkilerinden ibaret olduklarını savunan bu görüşleri “insan erişimi felsefesi” olarak adlandırmaktadır.⁴⁰ Bu da ister istemez numenin tamamen ortadan kaldırılmasına, epistemolojiyle ontolojinin, bildiğimiz şey ile olan şeyin karıştırılmasına yol açmıştır.⁴¹ Böylece insan yapımı şeyler; dil, kültür, siyaset gibi felsefenin asıl konusu haline gelmiş nesneyse tamamen bilimlere terk edilmiştir. Harman bu tutumu “onto-taksonomi” olarak adlandırmaktadır ve dünyayı düşünce ile geri kalanlar olarak ikiye ayırdığı için eleştirmektedir.⁴² Bunun çözümü olarak Harman ve pek çok spekülative realist düşünür Manuel DeLanda kaynaklı bir kavram olan “düz ontoloji”nin kullanılmasını önermektedirler. DeLanda düz ontoloji kavramını farklı türde nesnelerin farklı ontolojiler gerektirdiği varsayımına karşı tüm nesneleri aynı şekilde ele alan bir ontolojiye atfen kullanmıştır.⁴³ Farklı yorumları da olmasına karşın Harman da düz ontoloji kavramını bu şekilde kullanmaktadır.⁴⁴

⁴⁰ Harman, *The Quadruple Object*, Bölüm 4, Kısım D: The Realism of Tool-Beings.

⁴¹ Ferraris, *Yeni Gerçekçilik Manifestosu*, 51.

⁴² Harman, *Immaterialism*, 5.

⁴³ Harman, *Nesne Yönelimli Ontoloji*, 62-63.

⁴⁴ Harman and DeLanda, *The Rise of Realism*, 85. Kavramın daha detaylı ele alınışları için bkz. DeLanda, *Intensive Science and Virtual Philosophy*; Bryant, *The Democracy of Objects*.

Bu konuda Harman'a eleştiriler yönelten isimlerden biri Ray Brassier düz ontoloji kavramının bazı sorunları da beraberinde getirdiğini düşünmektedir. Brassier bilince ister istemez ayrıcalıklı bir konum verip inşa edici olarak başvurmamızda nesnelerin sınırları ve içeriklerini de belirleyemeyeceğimizi düşünmektedir.⁴⁵ Özellikle insan olmaksızın nesnenin dörtlü yapısının iki kutbu olan gerçek nitelikler ve duyusal nitelikler ayrımının yapılmasının mümkün olmadığını savunan Brassier örneğin karınca ve köprü arasındaki bir ilişkide yönelinen nesnenin aynı oranda açık olmadığını belirtir.⁴⁶ Andrew Cole da NYO düşüncesinin benzer bir sorundan mustarip olduğunu düşünmektedir. Cole, gerçek nitelik ve duyusal nitelik arasında yapılan ayrımın düşünce temelli olması bakımından Kant'ın numen ile fenomen arasında yaptığı ayrımın nitelikler alanına taşınması olduğunu böylece de NYO düşüncesinin insan merkezci olmaya devam ettiğini öne sürer.⁴⁷ Nesnenin dörtlü yapısı üzerindeki Husserl ve Heidegger etkisini düşündüğümüzde Harman düşüncesindeki fenomenoloji izleri açıkça görünmektedir. Bu da bütün nesnelerin eşit düzeyde ele alınmasını gerektiren düz ontoloji yaklaşımını zorlaştırmaktadır. Her ne kadar Harman felsefi kariyerinin başlarında özellikle Bruno Latour etkisiyle düz ontoloji kavramına sıcak yaklaşıp da daha sonra bunun hareket noktası olarak kullanılabileceğini ama nihai bir hedef olarak erişilemez olduğunu kabul etmektedir.⁴⁸

Peter Wolfendale ve Dan Zahavi de Harman'a insan merkezci düşünme alışkanlığından kurtulamadığına dair eleştiriler yöneltilmişlerdir. Bu ikilinin eleştirisi NYO düşüncesinin nesnenin kendinde halini bilme iddiasında başarılı olamadığı hatta tersine insan düşüncesini nesneye yansıtmasından dolayı Kantçı pozisyonun bile gerisine düştüğü yönündedir. Wolfendale özellikle Harman'ın yönelimsel ilişkiyi genişleterek dolaylı nedensellik kavramı altında tüm nesneler arası ilişkilerin özü olduğunu savunmasından rahatsızlık duymaktadır. Bunu yaparak insan bilincinden kurtulmak bir yana onu var olan her şeye genişlettiğini öne sürmektedir.⁴⁹ Dan Zahavi ise Harman'ın nesnelerin kendinde hallerinin bilinebileceği iddiasının bir sınır aşımı olduğunu ve spekülasyon ile fanteziyi birbirine karıştırdığını savunmaktadır.⁵⁰ Ona göre metafor bu ikisini ayırabilmek için kullanabileceğimiz sağlam bir yöntemden ziyade bu karışıklığın kaynağıdır. Benjamin Boysen de Harman'ın ontoloji ile epistemoloji arasındaki sınırları silikleştirdiğini ve epistemolojik bir şeyin ontolojik olduğunu düşünerek hata

⁴⁵ Brassier, "Deleveling: Against Flat Ontologies", 68.

⁴⁶ Brassier, 68.

⁴⁷ Cole, "Those obscure objects of desire", 320.

⁴⁸ Harman, *Nesne Yönelimli Ontoloji*, 63.

⁴⁹ Wolfendale, *OBJECT-ORIENTED PHILOSOPHY: The Noumenon's New Clothes*, 105.

⁵⁰ Zahavi, "The end of what? Phenomenology vs. Speculative Realism", 304.

yaptığını öne sürer.⁵¹ Buradaki temel sorun nesneler hakkında temsilimiz yoksa metaforun başarılı olduğunu nasıl bilebileceğimizdir.⁵² Bu üç eleştirinin de yine Harman'ı kendi öncülleriyle çelişmekle suçladığını söyleyebiliriz.

Her ne kadar Harman metafor aracılığıyla nesnelerin, o ünlü kendinde şeyin, bilinebildiğini söylese de işleyişine yakından baktığımızda metaforun bir melezler yaratma işi olduğunu söyleyebiliriz. İki gerçek nesnenin doğrudan temas etmesinin mümkün olmadığını söyleyen Harman'a göre metafor da bu kural değişmemektedir. Metaforla aslında gerçek nesne olarak "deniz" hedeflense de onun konusu aslında "deniz" ve "ben" gerçek nesnelerinin "şarap karası" niteliği üzerinden kurduğu dolaylı ilişkide yaratılan yeni bir gerçek nesnedir. Dolayısıyla metaforun konusu olan şeyi Harman hala gerçek nesne olarak adlandırırsa da bunu bir insan nesne melezi olarak adlandırmak daha doğru olabilir. Bu bakımdan onun metafor kavramını insan merkezci bir terim olarak okumaktansa Latourcu doğa kültür melezlerine benzer bir okumasını yapmak daha doğru olacaktır. Bu bağlamda da Harman'ın bilinci nesnelere yansıtmaktan ziyade naif realizmle idealizm arasında bir orta yol bulmaya çalıştığı da söylenebilir.

118

Ayrıca burada Harman'ın nesnenin tam olarak bilinebileceğini iddia ederek düşünce ve nesne arasında tam bir paralellik varsaymadığını da hatırlatmak gerekmektedir. Bu noktada Harman'ın görevi nesneyi aynılık varsayımı altında indirgememek ama aynı zamanda radikal farklılığa da terk etmemektir. Harman nesneyi bir anlamda bilmenin mümkün olduğunu ama bu bilmenin nesnenin olası anlamlarını tüketemeyeceğini göstererek bu sorunu aşmayı denemektedir. Bunu başarmak adına Harman, Husserl ve Heidegger'den ürettiği bireysel töz anlayışını Latour'un ilişkisellik düşüncesiyle birleştirdiği yeni bir teori oluşturmuştur. Harman bu düşüncesini aktör-ağ teorisinin değişim meselesini açıklayamadığı eleştirisi üzerine inşa etmiştir. Harman faillik ve ilişki konularına odaklanan bu teorinin nesnelerin var oldukları için hareket ettikleri gerçeğini atlayarak, hareket ettikleri için var olduklarını düşündüğünü ve burada hata yaptığını söyler.⁵³ Nesnelerin içine girdiği ilişkiler durmaksızın değişmektedir ve bu değişim nesnenin mevcut ilişkilerinden daha fazlası olmasını, değişime kaynaklık edecek bir fazlalığa sahip olmasını gerektirmektedir. Bu "rezerv" fikri olmaksızın nesnelerin değişmesi için bir neden de olmayacaktır ve bu yüzden aktör-ağ teorisi değişimi açıklamada yetersiz kalmaktadır.⁵⁴

⁵¹ Boysen, "The Embarrassment of Being Human: A Critique of New Materialism and Object-Oriented Ontology", 235.

⁵² Brassier, "Deleveling: Against Flat Ontologies", 69.

⁵³ Harman, *Immaterialism*, 49.

⁵⁴ Harman, *Prince of Networks: Bruno Latour and Metaphysics*, 187.

Harman'ın Latour'un teorisini geliştirmek ve onun sorunlarına çözüm üretmek amacıyla ortaya attığı bu töz fikri de Thomas Nail tarafından yine aynı sebeple yani değişim sorununu açıklayamadığı için eleştirilmiştir. Harman'ın nesneleri statik formlar⁵⁵ gibi düşündüğünü söyleyen Nail onları "yarı kararlı süreçler" olarak tanımlamanın daha uygun olduğu görüşündedir. Nail'e göre Harman'ın hiçbir ilişkiye girmeyen nesneleri hareketsiz ve durağandır, bu nitelikleriyle de aşkın bir doğaya sahip gibi görünmektedirler.⁵⁶ Gerçekten de nesnelerin değişmez tözleri fikri Harman'ın düşüncesi açısından bir sorun yaratmaktadır. Keza Harman da bir yerde tözlerin geçici olabileceğini ve ebedi bir karakteri olmayabileceğini kabul etmektedir.⁵⁷ Harman'ın değişim ve değişimin kaynağı olarak düşündüğü nesnenin geri çekilmiş yapısı fikrini daha iyi bir şekilde birleştirmeye ihtiyacı var gibi görünmektedir.

Düz ontolojiyle ilgili bir eleştiri de onun etik ve politik bir eksiklik yaratıyor oluşudur. Özellikle yeni materyalizm ve posthümanizm gibi NYO düşüncesiyle yakınlıklar taşıyan düşünceler tüm doğayı, gezegeni ve üzerindeki yaşamı etkileyecek güce ulaşan varlık olarak insana ve bu bağlamda gelişen yeni etik, ekolojik sorumluluklara dikkat çekmektedirler.⁵⁸ "Antroposen" kavramını insanın yeryüzündeki değişimlerin en önemli faktörü haline geldiğini ifade etmek için kullanan düşünürler⁵⁹ insan türünün yerküre üzerindeki etkilerinin ekosistemin işleyişinde rol alan doğal kuvvetlerle yarışacak kadar arttığı ve yayıldığı jeolojik devre⁶⁰ de "antroposen çağı" adını vermektedirler. Lemke bu noktada Harman'ın insanı nesneler arasında bir nesne olarak ele alma yönündeki düz ontoloji tavsiyesinin işe yaramaz olduğunu iddia etmektedir. Lemke için temel sorun NYO'nun insanın diğer nesneler üzerindeki etkisini ele almak için teorik araçlara sahip olmayışdır.⁶¹ NYO düşüncesinin yalıtılmış ve belirsiz nesne teorisinin kavramsal netlik eksikliği ve aşırı bir öznelcilik yarattığını düşünen Lemke bunun etik ve politik teori üretmeyi de zorlaştırdığını belirtmektedir.⁶² Henüz etik ve politika alanında teori üretmede başarılı olamayan NYO'nun insan merkezci düşünceyle mücadelesi en azından şu anlık ontoloji ve epistemoloji alanıyla sınırlı kalmış gibi görünmektedir. Ekoloji alanında Timothy Morton gibi bazı isimler önemli eserler ortaya koymuş olsa da siyaset ve etik alanları NYO

⁵⁵ Harman, *Immaterialism*, 16.

⁵⁶ Nail, *Theory of Object*, 9.

⁵⁷ Harman, *Immaterialism*, 47.

⁵⁸ Braidotti, *İnsan Sonrası*, 16.

⁵⁹ Crutzen ve Stoermer, *The 'Anthropocene' (2000)*. Paul J. Crutzen and the anthropocene: A new epoch in earth's history, 483-85.

⁶⁰ Canaslan, "Bilim Felsefesine Ekolojik Bir Yaklaşım: Bruno Latour'un Çoğulcu Kavramları", 69-70.

⁶¹ Lemke, "Materialism without Matter: The Recurrence of Subjectivism in Object-Oriented Ontology", 134.

⁶² Lemke, 134.

düşüncesinde hala bir eksikliktir ama Lemke'nin öne sürdüğü gibi bunun içkin bir problem olup olmadığını biraz da zaman gösterecektir.

Harman'ın NYO düşüncesine yöneltilecek eleştirilere son olarak da panpsişizm problemi eklenebilir. Harman'ın dolaylı nedensellik ve nesnelerin bilinebileceği görüşleri Alberto Toscano, Benjamin Boysen ve Žizek tarafından panpsişist olarak tanımlanmasına sebep olmuştur. Bu da aslında insan merkezcilik sorunuyla paralel bir şekilde ele alınabilir. Toscano nesneler arası ilişkilerin antropomorfik terimlerle ifade edilmesinin panpsişist bir dramatizasyon olduğunu ve bir tür indirgemeciliğe işaret ettiğini belirtmektedir.⁶³ Boysen yeni materyalizm ve nesne yönelimli ontoloji düşüncesinin bir yandan maddi gerçekliği insan bilincinin radikal ötekiliği olarak tanımlarken diğer yandan bu ikisi arasında aynılığı içeren bir monizmi varsayarak antropomorfik yaklaşımı sürdürdüğünü ifade etmektedir.⁶⁴ Žizek de benzer şekilde NYO'nun madde/yaşam ve yaşam/düşünce arasındaki radikal farklılığı reddetmesinin antropomorfizm yarattığını söyler. Bu da aşkın felsefe ile mücadeleye değil modern bilimin yerine nesnelerin içsel yaşamına vurgu yapan modern öncesi ontolojinin geçmesine hizmet etmektedir.⁶⁵ Harman bu eleştirilerin karşısına kendisinin panpsişist değil "polypsişist" olarak tanımlayarak çıkmaktadır. Harman'ın tanımıyla polypsişizm algının tüm nesnelere yayılması değil algılama ya da algılamamanın bir varlık modu olduğunun gösterilmesidir.⁶⁶

Sonuç

Son yıllarda yeni materyalizm, spekülatif realizm ya da nesne yönelimli ontoloji başlığı altında temelinde yeni bir ontoloji kavrayışı bulunan pek çok düşüncenin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu ontolojileri yeni yapan eskinin hareketsiz, pasif, yalıtık ve kendi başına var olan nesne anlayışını alıp onu sürekli yeni ilişkiler kuran, hareketli, aktif, iletişimsel bir modele dönüştürmeleridir. Bu hareketler arasında Graham Harman ve onun NYO düşüncesi nesne hakkındaki bütün bu değişimleri kabul etmekle birlikte nesnenin salt ilişkilerden ibaret bir şey olmasının mümkün olmadığı itirazını da eklemektedir. Harman'a göre nesneler bunun yanında "ayrık", "sabit", "bilinemez" ve "kesin sınırları" olan "kendinde-şeyler"dir.⁶⁷ Bu nesne anlayışına göre her nesne bütün bu

⁶³ Latour, Harman, ve Erdélyi, *The Prince and the Wolf: Latour and Harman at the LSE*, 140.

⁶⁴ Boysen, "The embarrassment of being human: A critique of new materialism and object-oriented ontology", 226.

⁶⁵ Slavoj Žizek, "Afterword: Objects, Objects Everywhere", içinde Slavoj Žizek and Dialectical Materialism, ed. Hamza, A., Ruda, F., New York: Palgrave Macmillan, 2016, 177.

⁶⁶ Harman, *The Quadruple Object*, Bölüm 8, Kısım D: On Polypsychism.

⁶⁷ Harman, *Immaterialism*, 15.

değişimlerin kaynağı olacak diğer nesnelerden tamamen yalıtık, vakumla kapatılmış gibi geri çekilmiş bir öze sahiptir. İlk bakışta çelişik gibi görünen bu iki yaklaşımı Harman nesneyi iki temel yapıya bölerek çözmektedir. Buna göre nesneler geri çekilmiş, temas etmenin mümkün olmadığı gerçek yan ve diğer nesnelerle ilişkiye girdiği niteliksel yan olmak üzere ikili bir yapıya sahiptir. Harman'ın düşüncesini diğer yeni ontolojilerden ve geleneksel felsefi düşüncelerden ayıran da temeline bu nesne anlayışını yerleştirmesidir.

Harman'ın entelektüel amacı da bununla ilintili olarak felsefeyi bugün içinde bulunduğu durumdan kurtarmaktır. Günümüzde felsefe sadece kültür, dilsel ürünler ya da zihin üzerine konuşabildiği dar bir alanda sıkışıp kalmıştır. Felsefeye spekülatif karakterini geri kazandırmak isteyen Harman tüm felsefecilere değiştirmek istedikleri egemen bir fikir belirleyip onu geçersiz kılmak için mücadele etmeyi tavsiye etmektedir. Kendisi için bu egemen fikir insan erişimi felsefesidir ve buna karşı nesnelerin herkese ilham verebileceğine inanmaktadır.⁶⁸ NYO düşüncesi, felsefenin uzun süredir ihmal ettiği ontolojik soruları yeniden gündeme taşıyarak önemli bir paradigma değişikliği önerir. Harman, nesneleri bileşenlerine veya ilişkilerine indirgemeyen, bağımsız bir ontolojik statüye sahip varlıklar olarak ele alarak, modern felsefenin insan merkezli yapısını aşmayı amaçlamaktadır. Ancak bu iddia, felsefi gelenekte köklü bir dönüşüm anlamına geldiğinden, NYO hem güçlü destekçiler edinmiş hem de sert eleştirilerle karşı karşıya kalmıştır.

İnsan erişimi felsefesi taksonomik bir iş bölümü yaratmış, insan ürünü olan şeyler felsefenin alanı olarak görülürken nesneler tamamen bilimlere terk edilmiştir.⁶⁹ Bireysel varlıklarsa Aristoteles'i bir kenara bırakırsak hiçbir zaman felsefede hakkınca konu edilmemişlerdir. Felsefenin yeniden canlanması bu taksonominin aşılması ve nesnelerin tekrar felsefenin ana problemi haline gelmesiyle yakından ilişkilidir. Bunun içinde bu sistemde nesneler açıklanabilmeli, bir ontolojinin ihtiyaç duyduğu zaman, mekân, form, nedensellik gibi kavramlar bu tanımdan hareketle temellendirilebilir olmalıdır. Bu anlamda Harman yukarıda değinildiği gibi şimdiden pek çok eleştiri almıştır ama bunun yanı sıra pek çok destek de almıştır ve dünyanın farklı yerinden pek çok düşünür NYO düşüncesindeki sorunların giderilmesi için farklı teoriler geliştirmeye devam etmektedir. Günümüz sadece felsefenin değil, sanattan siyasete pek çok düşünsel alanın bir avangart kriziyle uğraştığı söylenebilir. Bu kriz pek çok alanda yeni düşüncelerin gelişiminin önünü tıkamaktadır ve NYO hiç değilse bu krizle mücadele etmek adına bir anlam taşımaktadır.

⁶⁸ Harman, "Plastic Surgery for the Monadology Leibniz via Heidegger", 219.

⁶⁹ Harman, "The only Exit from Modern Philosophy", 88.

KAYNAKÇA

- Boysen, Benjamin. "The Embarrassment of Being Human: A Critique of New Materialism and Object-Oriented Ontology". *Orbis Litterarum* 73, no 3 (2018): 225-42.
- Braidotti, Rosi. *İnsan Sonrası*. İstanbul: Kolektif Kitap, 2018.
- Brassier, Ray. "Deleveling: Against Flat Ontologies". İçinde *Under Influence - Philosophical Festival Drift*, editör Channa van Dijk, Eva van der Graaf, Michiel den Haan, Rosa de Jong, Christiaan Roodenburg, Dyane Til, ve Waal Deva, 65-80. Omnia, 2014.
- Braver, Lee. *A Thing of This World: A History of Continental Anti-Realism*. USA: Northwestern University Press, 2007.
- Bryant, Levi R. *The Democracy of Objects*. Ann Arbor: Open Humanities Press, 2011.
- Canaslan, Eylem. "Bilim Felsefesine Ekolojik Bir Yaklaşım: Bruno Latour'un Çoğulcu Kavramları". *Felsefi Düşün* 17 (2021): 68-91.
- Cole, Andrew. "Those obscure objects of desire". *Artforum International* 53, no 10 (2015).
- Crutzen, P. J., ve E. F. Stoermer. *The 'Anthropocene' (2000)*. İçinde *Paul J. Crutzen and the Anthropocene: A New Epoch in Earth's History*, editörler Susanne Benner • Gregor Lax • Paul J. Crutzen • Ulrich Pöschl • Jos Lelieveld • Hans Günter Brauch, 19-21. Springer, 2021.
- DeLanda, Manuel. *Intensive Science and Virtual Philosophy*. London and New York: Continuum, 2002.
- Ferraris, Maurizio. *Yeni Gerçekçilik Manifestosu*. İstanbul: Kolektif Kitap, 2019.
- Gasset, Jose Ortega y. "An Essay in Esthetics by Way of a Preface". İçinde *Phenomenology and Art*. New York: W. W. Norton & Company, 1975.
- Harman, Graham. "Guerrilla Metaphysics Phenomenology and the Carpentry of Things", t.y.
- . *Immaterialism*. Cambridge: Polity Press, 2016.
- . *Nesne Yönelimli Ontoloji*. İstanbul: Tellekt, 2020.
- . "On the Horror of Phenomenology: Lovecraft and Husserl". *Collapse IV* (2008): 333-64.

- . "On the Undermining of Objects: Grant, Bruno, and Radical Philosophy". İçinde *The Speculative Turn: Continental Materialism and Realism*, 2011.
- . "Plastic Surgery for the Monadology Leibniz via Heidegger". *Cultural Studies Review* 17, no 1 (2011): 211-29.
- . *Prince of Networks: Bruno Latour and Metaphysics*. Melbourne: re.press, 2009.
- . *Quentin Meillassoux: Philosophy in the Making*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2011.
- . "Realism without Materialism". *SubStance* #125 40, no 2 (2011): 52-72.
- . *Sanat ve Nesneler*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2022.
- . "Strange Realism: On Behalf of Objects". *The St. John's University Humanities Review* 12, no 1 (2015): 3-19.
- . "The only Exit from Modern Philosophy". *Open Philosophy* 3, no 1 (2020).
- . *The Quadruple Object*. Winchester: Zero Books, 2011. Kindle edition.
- . "The Third Table". İçinde *Documenta (13): 100 Notes - 100 Thoughts/100 Notizen - 100 Gedanken (Book 85)*, editör Katrin Sauerländer. Stuttgart: Hatje Cantz Verlag, 2012.
- . "Time, Space, Essence, and Eidos: A New Theory of Causation". *The Journal of Natural and Social Philosophy* 6, no 1 (2010).
- Harman, Graham, ve Manuel DeLanda. *The Rise of Realism*. Cambridge: Polity Press, 2017.
- Heidegger, Martin. *Varlık ve Zaman*. İstanbul: Alfa Yayınları, 2018.
- Kleinherenbrink, Arjen. "The Two Times of Objects: A Solution to the Problem of Time in Object-Oriented Ontology". *Open Philosophy* 2, sy 1 (01 Ocak 2019): 539-51.
- Latour, Bruno, Graham Harman, ve Peter Erdélyi. *The Prince and the Wolf: Latour and Harman at the LSE*. Winchester: Zero Books, 2011.
- Lemke, Thomas. "Materialism without Matter: The Recurrence of Subjectivism in Object-Oriented Ontology". *Distinktion* 18, no 2: 133-52.
- Nail, Thomas. *Theory of Object*. Edinburgh: Edinburgh University Press Ltd, 2021.

ONTOLOJİ, YENİDEN? NESNE YÖNELİMLİ ONTOLOJİ VE ELEŞTİRİLER
ONTOLOGY, AGAIN? OBJECT-ORIENTED ONTOLOGY AND CRITICISMS
Öner GÜLER

Wolfendale, Peter. *OBJECT-ORIENTED PHILOSOPHY: The Noumenon's New Clothes*. Falmouth: Urbanomic, 2014.

Zahavi, Dan. "The end of what? Phenomenology vs. Speculative Realism". *International Journal of Philosophical Studies* 24, no 3: 289-309.

Žižek, Slavoj. "Afterword: Objects, Objects Everywhere". İçinde *Slavoj Žižek and Dialectical Materialism*, editör Agon Hamza ve Frank Ruda, 177-92. New York: Palgrave Macmillan, 2016.